

Vlaams bewustzijn en interpretatie van het Belgische verleden Vragen rond wederzijdse beïnvloeding *

door

R. DE SCHRYVER

Vooraf

Werd de voorstelling van België's nationaal verleden door de opkomende Vlaamse Beweging en het moderne Vlaamse bewustzijn al dan niet, en zo ja, op welke wijze beïnvloed? Dat is de vraag waarop in deze uiteenzetting een antwoord wordt gezocht. Het lijkt daarbij methodisch verantwoord uit te gaan van de hypothese, dat een groeiende Vlaamse gedachte tot nieuwe klemtonen of zelfs tot een nieuwe historische interpretatie zal kunnen leiden. Dit lijkt des te meer aanneembaar, als men bedenkt hoezeer vooral na het revolutiejaar 1830 de negentiende-eeuwse geschiedschrijving door sterk Belgisch-vaderlandsgezinde bedoelingen getekend werd. Wat al Belgische geschiedenissen werden er niet gepubliceerd met als opzet, vooral de schoolgaande jeugd de liefde voor het nieuwe en toch oude vaderland bij te brengen! Omgekeerd leidden het nieuwe of versterkte vaderlandse gevoel en nationaal Belgische bewustzijn tot grootschalig onderzoek omtrent negentien eeuwen Belgisch verleden. Iets analoogs zou zich kunnen voordoen met Vlaanderen.

De voornaamste geraadpleegde bronnen zijn een reeks 'Histoires de Belgique', Geschiedenissen van België en Geschiedenissen van Vlaanderen, en verder o.m. rapporten van de 'Concours quinquennal d'histoire nationale'. Als terminus ad quem worden de jaren dertig van onze eeuw genomen, omdat dan, in 1932 Pirennes *Histoire de Belgique* (1900-1932) voltooid is, en in 1936 de publicatie begint van de eerste groots opgezette en zedelijke *Geschiedenis van Vlaanderen*.

Aan die bronnen kunnen vanuit de hoger opgegeven problematiek bijzondere vragen gesteld worden. Theoretisch kan men vragen bedenken als: 1. werd, onder invloed van de Vlaamse Beweging, meer dan voorheen aandacht gewijd aan de geschiedenis van het graafschap

* Lezing gehouden te Brussel op 19 november 1988 voor een gezamenlijke vergadering van de NFWO-Werkgroep „Geschiedenis van de geschiedschrijving” en de groep „Algemene Geschiedenis” van de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij.

Vlaanderen dat, mede dank zij zijn naam, als voorafbeelding of voorloper van het moderne Vlaanderen zou kunnen worden aangezien of gebruikt? 2. groeide er in de Belgische vaderlandse geschiedenis onder diezelfde invloed meer aandacht voor de Vlaamse gewesten in België, en werden die mogelijk op een of andere wijze samen behandeld of als één geheel beschouwd? 3. ging er voor de periodes vanaf de late achttiende eeuw een bijzondere aandacht naar bv. taaltoestanden of de Vlaamse Beweging zelve? Op die derde vraag kan ik meteen antwoorden dat die belangstelling nihil is. Gebeurtenissen waarop in geschiedenissen van de Vlaamse Beweging steeds en soms uitvoerig wordt ingegaan, als bv. het Vlaams Petitionnement van 1840, de Grievencommissie, de taalwetten van 1873-1883, blijven in de negentiende eeuw — uiteraard op voorwaarde dat de Belgische geschiedenissen van nadien dateren — totaal onvermeld. Het enige wat ik in een geheel van ongeveer vijftien handboeken van vóór 1900 gevonden heb, is de vermelding van de stichting van de Vlaamse Academie van Gent in 1886. De niet-vermelding van andere gebeurtenissen heeft natuurlijk te maken met de zwakheid en geringe weerklank van de toenmalige Vlaamse Beweging. Meer algemeen komt dat ook van de toen gebruikelijke uiterst summiere behandeling van recent verleden.

Deze uiteenzetting zal in twee deeltjes uiteenvallen: een eerste „discours” zal te maken hebben met overzichten van de geschiedenis van Vlaanderen, een tweede met geschiedenissen van België.

Discours I: Geschiedenissen van Vlaanderen

Met betrekking tot de geschiedenis van Vlaanderen luidt een eerste stelling, of liever, vaststelling, dat de geschiedschrijving van het oude graafschap van die naam aanvankelijk losstaat van de beginnende Vlaamse Beweging en, naderhand, veeleer zelf die Beweging heeft beïnvloed dan dat ze erdoor zou bevorderd geweest zijn.

De historische belangstelling voor het graafschap Vlaanderen is bijna zo oud als dat graafschap zelve: er loopt één traditie vanaf de tiende-eeuwse genealogie van de graven van Vlaanderen tot de zestiende-eeuwse kronieken; die werden dan naderhand tot in de achttiende eeuw bewerkt of heruitgegeven. Onnodig te zeggen dat zulke kronieken de vrucht waren van een autonome regionale Vlaamse geschiedenis en dat zij op hun beurt regionaal oud-Vlaams bewustzijn in de hand hebben gewerkt en in stand gehouden; de kroniektraditie over andere Belgische vorstendommen, zelfs die van het hertogdom Brabant, lijkt minder indrukwekkend. Die oude Vlaamse kronieken werden rond het midden van de negentiende eeuw heruitgegeven, weliswaar in de eerste plaats vanuit wetenschap-

pelijke belangstelling voor het Belgische verleden, maar toch ook niet, zo b.v. bij Joseph J. De Smet, zonder enig oud-Vlaams bewustzijn¹. Die kronieken konden tevens, o.m. bij Hendrik Conscience, als inspiratiebron dienen voor historisch werk. Het voortbestaan van oud-Vlaamse bewustzijn manifesteert zich het duidelijkst in nieuwe werken gewijd aan het oude Vlaanderen. Zulk bewustzijn ligt echter niet aan de oorsprong van de *Geschiedenis van Vlaenderen* van Jan Baptist David². Die geschiedenis, overigens niet door een „oud-Vlaming” geschreven — als geboren Lierenaar (°1801) stamde David uit het oude Brabant — vormt een apart boekdeel van Davids groots opgezette Belgische *Vaderlandsche Historie* en behandelt alleen het middeleeuwse Vlaanderen; ook aan het middeleeuwse Brabant, Henegouwen, Namen en Luxemburg worden in die *Historie* boekdelen gewijd.

Anders ligt het met werken van „Oud-Vlamingen”, waarin de geschiedenis van het oude Vlaanderen apart en tot een recent verleden wordt bestudeerd. Pierre Lansens (1801-1879), bestuurder van een Franse kostschool in het Westvlaamse Koekelare, publiceerde in 1837 een *Geschiedenis van Vlaenderen* van bijna driehonderd vijftig bladzijden³. Lansens' verhaal begint bij de Kimbren en eindigt bij de troonsbestijging van Leopold I. Vlaanderen, d.w.z. het gebied van de beide provinciën Oost- en West-Vlaanderen, wordt door de auteur nog steeds „ons vaderland” genoemd. Zijn werk sluit kennelijk gewoon aan bij de oude kroniektraditie en bij het oud-Vlaamse bewustzijn. Een andere betekenis kan er niet worden aan gehecht. Ook het feit dat het werk in het Nederlands geschreven werd, heeft niets met een nieuw Vlaams bewustzijn te maken. Dat lijkt ook zo voor de in 1855 verschenen *Geschiedenis der Nederlandsche en Fransche letterkunde in het Graafschap Vlaenderen* van Constant Antoine Serrure. Dat werk was het bekroonde antwoord op een prijsvraag van de „Société Royale des Beaux-Arts et de Littérature de Gand”. Serrures boek komt tot 1482; op de door Société uitgeschreven prijsvraag voor een vervolgeschiedenis tot 1796, zijn waarschijnlijk geen antwoorden binnengekomen⁴.

De situatie is reeds enigszins anders met het bekend geworden en bekend gebleven boek van de Brugse edelman Joseph Kervyn de Let-

1. Joseph Jean DE SMET (ed.), *Corpus Chronicorum Flandriae*, 4 dln., 1837-1865.

2. Jan Baptist DAVID, *Geschiedenis van Vlaenderen*, Leuven, 1855, 21888.

3. Pierre LANSENS, *Geschiedenis van Vlaenderen*, Torhout, 1837.

4. Constant Antoine Serrure (1835-1898) was de zoon van de bekende filoloog en Gentse hoogleraar Constant Philippe Serrure (1805-1872). Over de zoon en diens vernoemd werk zie Marcel DE SMEDT, C.A. Serrure (1835-1898) en zijn geschiedenis van de Vlaamse en Franse letterkunde in het Graafschap Vlaenderen, in: *Handelingen Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, XLI, 1987, p. 55-73.

tenhove (1817-1891). Die publiceerde van 1847 tot 1850 de eerste uitgave van zijn *Histoire de Flandre*⁵. Ook hier gaat het uitsluitend over het oude Vlaanderen, het gebied van het graafschap of de voor-geschiedenis van de beide Vlaanderen. Kervyn begint eveneens bij de aloude vestigingen van Kelten en Kimbren maar sluit zijn lang verhaal in zes boekdelen eerder af dan Lansens, nl. bij de Franse inval van 1792, die het einde betekende van het oude zelfstandige vorstendom Vlaanderen. Op het ogenblik dat Kervyn zijn boek schreef, was hij er zich sterk van bewust, dat het oude Vlaanderen maar recentelijk uit de Geschiedenis verdwenen was. Aan het eind van de „Introduction” uit 1847 lezen we:

„(---) il n'y a guère plus de cinquante années que la Flandre conservait ses lois et son organisation distincte. (---) Si les anciens historiens de la Flandre s'inspirèrent aux images récentes de sa grandeur évanouie, c'est aussi un droit et un devoir pour nous, hommes du dix-neuvième siècle, génération qui compte parmi celles qui l'ont précédée tant de générations illustres, de chercher à revivre dans notre souvenir les dernières traces de la nationalité de la Flandre”.

Kervyn wilde vijftig jaar na de teloorgang van het oude graafschap, de herinnering eraan levendig houden. Hij schreef zijn geschiedenis van Vlaanderen niet vanuit een beginnend modern Vlaams bewustzijn, wel in aansluiting op de oude Vlaamse kronieken. Zijn werk heeft de Vlaamse Beweging geïnspireerd en een nieuw Vlaams bewustzijn voedsel gegeven. Daarbij heeft de oude naam „Vlaanderen” uiteraard een belangrijke verbindings- of overdrachtsfunctie vervuld.

Het werk van Kervyn werd tot in 1898 heruitgegeven. Andere algemene geschiedenissen van na 1830 over het oude graafschap dan die van Lansens en Kervyn zijn me niet bekend. Dat er in de negentiende eeuw maar twee zulke geschiedenissen voorkomen — waarvan slechts één, die van Kervyn, betekenisvol werd — wijst wel op de beperktheid en op de verwatering van oud-Vlaams bewustzijn. Dat er nadien nog nieuwe oud-Vlaamse geschiedenissen zouden gepubliceerd geweest zijn, zou veeleer verwondering gewekt hebben; het oude Vlaanderen werd immers een herinnering en ruimde de plaats voor een nieuw Vlaanderen.

De nieuwe vraag luidt derhalve: van wanneer dateert de eerste geschiedenis van dat moderne Vlaanderen — Vlaanderen als een optelsom van gebieden of gezien als een geheel. Zulke historie zal natuurlijk per definitie een vrucht heten van de Vlaamse Beweging, die de oude naam „Vlaanderen” tot heel de noordelijke nederlandstalige

5. Joseph KERVYN DE LETTENHOVE, *Histoire de Flandre*, 6 dln., 1847-1850, ³1898.

helft van België heeft uitgebreid en een nieuw samenhorigheidsbesef in het leven heeft geroepen. Zoals na 1900 geen nieuwe geschiedenis van het oude Vlaanderen werd uitgegeven, zo zijn er vóór 1900 nog geen geschiedenissen van dat moderne Vlaanderen te vinden. Er zijn vóór 1900 natuurlijk wel studies gewijd aan de eigentijdse negentiende-eeuwse taalstrijd en de toenmalige Vlaamse beweging, maar voor een geschiedenis van Vlaanderen met zijn nieuwe inhoud moet men wachten tot na 1900, d.w.z. tot wanneer de Vlaamse Beweging en het modern-Vlaamse bewustzijn meetellen en de nieuwe Vlamingen met een eigen verleden voor de dag willen komen.

De eerste geschiedenis van dat nieuwe Vlaanderen is het bekend gebleven coöperatieve werk, *Vlaamsch België sedert 1830*, dat in de eerste jaren van deze eeuw door het Willemsfonds werd uitgegeven⁶. Al handelt het hele werk dus over „Vlaamsch België” binnen het onafhankelijke België *sedert 1830*, toch wordt, in de daarin opgenomen driedelige *Schets eener Geschiedenis der Vlaamsche Beweging* van Paul Frédéricq, in een korte aanloop⁷ dat Vlaams-België geprojecteerd naar het oude graafschap Vlaanderen en hertogdom Brabant waarvan de bewoners „de voorvaderen der tegenwoordige Vlamingen van België” genoemd worden. Dank zij de Vlaamse Beweging, zo schrijft Paul Frédéricq verder, werd het verval van de oude vorstendommen omgekeerd en werden de Vlamingen „in den stroom der moderne beschaving” gebracht.

De geschiedenis van Vlaams-België van vóór 1830 komt in een enigszins uitvoerige vorm pas voor het eerst aan bod in een ander verzamelingwerk, van juist vóór de Eerste Wereldoorlog, *Vlaanderen door de eeuwen heen*⁸. Ook hier is de relatie met de vrij sterk geworden Vlaamse Beweging en met het moderne Vlaams bewustzijn zeer duidelijk. Indirect getuigt het verschijnen als zodanig van dat werk ook, ondanks de opdracht aan Koning Albert, van een zekere spanning tussen Vlaams-België of het nieuwe Vlaanderen en België. In dat werk schreef de zo pas vermelde Gentse hoogleraar Paul Frédéricq een hoofdstuk van zestig bladzijden over het *Verleden der Vlamingen*; ook in andere bijdragen, bv. die over literatuur en kunst, komt de oudere geschiedenis van het moderne Vlaanderen aan bod. In dat verleden zijn niet de „Belgae”, maar wel de Franken, de voorouders der Vlamingen, en die worden — naar analogie met de oude Belgen? — „oud-Vlamingen” genoemd, zoals ook de omgangstaal van

6. *Vlaamsch België sedert 1830. Studiën en schetsen bijeengebracht door het Algemeen Bestuur van het Willemsfonds ter gelegenheid van het jubeljaar 1905*, 6 dln., Gent, 1906-1912.

7. Paul FRÉDÉRICQ, *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging*, 3 dln., 1906-1909 in: *Vlaamsch België* (zie vorige noot), deel 1, p. 1-2.

8. *Vlaanderen door de eeuwen heen*, o.r.v. Max ROOSES, 2 dln., Amsterdam, 1912-1913.

Karel de Grote „Frankisch of oud-Vlaamsch” wordt geheten. Bij Frédéricq valt de middeleeuwse geschiedenis van het grondgebied der nieuw-Vlamingen samen met dat van de vorstendommen Vlaanderen en Brabant, waarbij vooral aandacht uitgaat naar het graafschap Vlaanderen. Ook hier heeft de naam „Vlaanderen” de overgang van oud naar nieuw vergemakkelijkt en een identificatie in de hand gewerkt. Het is in deze en voornoemde studie van Frédéricq dat voor het eerst Vlaanderen-Brabant, apart maar samen, het nieuwe Vlaanderen een eigen verleden geeft. Dat is niet alleen zo voor de Middeleeuwen maar ook voor de Tachtigjarige Oorlog die „zoo bondig mogelijk (---) uit een zuiver Vlaamsch standpunt” besproken wordt, d.w.z. Vlaanderen en Brabant worden als „de twee machtigste en mannelijkste gewesten” behandeld. Die Vlaamse gewesten kennen in de zeventiende en achttiende eeuw verval en ellende, toestand die voortduurt, tot het „historisch mirakel” van de slag van Waterloo de Vlamingen „een nieuwe toekomst” bood. Ook de regering van Willem I wordt door Frédéricq vanuit nieuw-Vlaamse standpunten beoordeeld en als een voor de Vlamingen gezegende tijd aangezien. Zoals eerder, na 1830, het prinsbisdom Luik in de Belgische geschiedenis gemist kon worden, zo wordt bij Frédéricq het Land van Loon, de noordelijke helft van het vorstendom, dat nagenoeg met Belgisch-Limburg samenvalt, ter zijde gelaten. Na 1830, aldus nog Frédéricq, volgde voor Vlaams-België achteruitstelling en benadeling tot, sedert de jaren zestig van de negentiende eeuw, „allengskens Vlaamsch-België toch minder stiefmoederlijk behandeld werd”. Frédéricq eindigt zijn geschiedenis van Vlaanderen met te zeggen „dat de Vlaamsche Lazarus van 1830 uit zijn graf is verrezen” — eens te meer dringt zich een vergelijking op, ditmaal met „le Belge sorti du tombeau” uit de Brabançonne — en dat die Lazarus vast besloten is „te leven en niet te sterven”.

De hele onderneming *Vlaanderen door de eeuwen heen*, met inzonderheid Frédéricqs bijdrage, wordt door hoofdredacteur Max Rooses in verband gebracht met „den weg dien de Vlaamsche Beweging had afgelegd in de laatste jaren”. Het wilde, zoals Rooses verder in het *Naschrift* schrijft, de Nederlandse uitgever „toon en wat Vlaanderen is geweest door de tijden heen, wat het geworden is in onze dagen, door zijne liefde voor zijn land en voor zijn taal”. Terecht noemt Rooses „het feit dat de Vlamingen in staat waren een boek als dit samen te stellen een eerste bewijs van den verbazenden vooruitgang, dien zij maakten in de laatste jaren”. Vijftig jaar eerder, voegt hij eraan toe, dat wil zeggen omstreeks 1870, „ware er niet te denken geweest aan het schrijven van dit werk”. Uit de onmiddellijke historische context van dat werk kunnen de taalwetgeving van de jaren 1898-1910 en de nog aan de gang zijnde strijd voor een ne-

derlandstalige universiteit worden gelicht. Van Cauwelaerts afsluitende bijdrage *Naar de Toekomst* getuigt van sterk vooruitgangsgeloof en verwachting van een „grootte toekomst” voor het Vlaamse volk.

Het is binnen datzelfde proces van twintigste-eeuws Vlaams bewustzijn en spanningen met het traditionele België dat ook de zesdelige *Geschiedenis van Vlaanderen* onder leiding van Robrecht van Roosbroeck moet worden gesitueerd. Vijf delen verschenen in de jaren 1936-40, en zoals *Vlaanderen door de eeuwen heen* eveneens in Amsterdam; het zesde kon pas na de Tweede Wereldoorlog worden uitgegeven⁹. De eerste zinnen van Van Roosbroecks Inleiding spreken voor zichzelf:

„Wanneer een volk *met volle bewustzijn* begint terug te schouwen naar zijn bewogen verleden, dan is dit er een duidelijk blijk van, dat in deze gemeenschap het besef van hare wezenheid en van hare gebondenheid is ontwaakt. (---) Allerwegen groeit in het Vlaamsche land de piëteitsvolle aandacht voor die *ontwikkeling van het moderne Vlaanderen uit het verleden!* Het ontwakende Vlaanderen wil begrijpen hoe *uit de verscheidenheid der gewesten* die volksgebondenheid is geboren, gebondenheid, welke elken dag sterker aan den dag treedt”. (Cursief van ons).

Behalve op het gegroeide bewustzijn van waaruit vragen worden gesteld over het verleden, verwijst inleider Van Roosbroeck eveneens naar de behoefte aan zulke geschiedenis vanwege de ontwrichting én bedreiging als gevolg van de voorbije Eerste Wereldoorlog.

Men onthoude dus vooral dat de eerste volwaardige geschiedenis van het moderne Vlaanderen niet ouder is dan vijftig jaar geleden. Voor België liggen de zaken natuurlijk heel anders. Dat brengt me tot het tweede discours dat te maken heeft met de Belgische vaderlandse geschiedenissen. Dat discours had in het eerste een voorafgaandelijke aanvulling nodig.

Discours II: Belgische geschiedenissen: „La Flandre surtout”

In dit tweede discours worden de Belgische geschiedenissen overlopen tot Pirennes *Histoire de Belgique*. Het beginpunt situeert zich aan het eind van de achttiende eeuw. Waarom dan, en niet in 1830? Om twee redenen: 1. omdat de eerste overzichten van België's geschiedenis uit die tijd dateren, dus van ongeveer een halve eeuw vóór het formeel onafhankelijke België — hiermee is al meteen een verschil aangegeven met het eerste discours; 2. omdat de voorgeschiedenis van de Vlaamse Beweging volgens de erkende auteurs uit onze

9. *Geschiedenis van Vlaanderen*, o.r.v. Robrecht VAN ROOSBROECK, 6 dln., 1936-1949 (de eerste vijf delen verschenen in 1936-1940).

eeuw, vanaf Frédéricq, eveneens aan het eind van de achttiende eeuw (Verhoeven, Verlooy) begint.

Vanwege de reeds gedane vaststelling dat de eerste geschiedenis van het moderne Vlaanderen niet ouder is dan het begin van onze eeuw en vrucht was van de Vlaamse Beweging, kunnen we wel van meet af ervan uitgaan, dat de invloed van die Vlaamse Beweging zich evenmin zal laten voelen in de Belgische geschiedenissen van voordien; zonder onlogisch te zijn, kunnen we reeds vóór ons onderzoek besluiten tot afwezigheid van weerslag of beïnvloeding van de Vlaamse Beweging op de concepties van de Belgisch-nationale geschiedenis. En toch loont het de moeite de Belgische geschiedenissen te doorbladeren. Omtrent die geschiedenissen werden reeds meerdere onderzoekingen ondernomen, inzonderheid door Jean Stengers en Fernand Vercauteren¹⁰.

Een deel van voornoemd bronnenmateriaal wordt hier overlopen, en wel vanuit volgende vragen: 1. is er tussen het einde der achttiende eeuw en de jaren dertig van onze eeuw een gewijzigde belangstelling vast te stellen ten opzichte van het graafschap Vlaanderen, en wat is, meer algemeen, de interesse voor en de betekenis van dat graafschap binnen de Belgische geschiedenis? 2. gaat er in die nationale geschiedenissen een al dan niet groeiende aandacht of voorkeur uit naar het geheel der Vlaamse gewesten, en is daar enige invloed te bespeuren van de Vlaamse Beweging? of, 3. is er, omgekeerd, in de Belgische geschiedenissen een verwaarlozing van het graafschap resp. van de territoriale voorlopers van het huidige Vlaanderen op te merken, zodat de moderne Vlamingen onder invloed van de Vlaamse Beweging en vanuit een eigen bewustzijn hun door België vergeten of verwaarloosd verleden van onder het stof wilden halen?

Ik begin mijn verhaal bij een klacht van de reeds vermelde Gentse priester en historicus Joseph Jean De Smet (1794-1877), auteur van een vaak heruitgegeven *Histoire de Belgique*, waarvan de eerste uitgave uit 1822 dateert¹¹. In de klacht uit zijn „Préface” tot de eerste uitgave leest men o.m.:

„Les historiens jusqu'ici, ne trouvant point d'unité dans notre histoire, se sont attachés à celle du Brabant: mais il me semble qu'on ne connoit point

10. Zie o.m.: Jean STENGERS, *Quelques notes sur la genèse et la conception de notre histoire nationale*, in: *Mélanges Georges Smets*, Brussel, 1952, p. 595-620; - Fernand VERCAUTEREN, *Cent ans d'histoire nationale en Belgique*, 1, Brussel, 1959 (deel II is nooit verschenen); - Reginald DE SCHRYVER, *Tussen literatuur en wetenschap: tweeëntwintig maal Belgische Geschiedenis, 1782-1872*, in: *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, 87/3, 1972, p. 396-410.

11. Joseph Jean DE SMET, *Histoire de Belgique*, Gent, 1822, ⁶1842 (ook als *Geschiedenis van België*, 1837).

l'histoire de la Belgique quand on ne connoit que celle du Brabant; que cette province n'a jamais eu assez d'influence sur les autres pour leur être préférée; qu'il en est, *la Flandre surtout*, qui offrent des événements d'une toute autre importance". (Préface, p. III; cursief van ons).

„Les historiens jusqu'ici" kan slechts slaan op oudere auteurs van Belgische geschiedenissen, en dat zijn dan wel de niet bij naam genoemde Jan Des Roches en Louis Dewez. Verhoevens *Belgische Historie* uit 1781 hoort hier wel niet bij, niet omdat ze zich niet op Belgisch of vaderlandslievend standpunt plaatst, want dat doet ze wel; ook niet omdat ze niet verder komt dan de dertiende eeuw, wel echter omdat ze zich slechts met één aspect bezighoudt, nl. de tochten van de Belgen naar verre landen en de invloed daarvan op hun aard en zeden. Verhoeven had niet de bedoeling een overzicht te geven van de vaderlandse geschiedenis¹². Des Roches en Dewez hadden dat wel.

De klacht van De Smet ten overstaan van Jan Des Roches slaat op het feit dat die in zijn *Epitomes Historiae Belgicae*, een tweedelig schoolhandboek uit 1782¹³, na de behandeling van de Oudheid en Vroege Middeleeuwen (tot de Karolingen) op zoek gaat naar een hogere eenheid voor de Belgische geschiedenis en die construeert binnen en rond de geschiedenis van Lotharingen. Dat Lotharingse kader blijft bruikbaar vanaf het midden van de negende eeuw tot en met Filips de Goede (1465); nadien heten onze vorsten „principes Belgarum". Het gebruik van datzelfde kader wordt door De Smet ook bij Louis Dewez aangeklaagd, die in het tweede deel (1807) van zijn *Histoire générale de la Belgique*¹⁴ over het koninkrijk Lotharingen handelt en dan aankondigt:

„L'histoire belge va maintenant être resserrée dans les bornes de la Basse-Lorraine, qui comprend la plus grande partie de la Belgique moderne".

Ook verder komen in Dewez' behandeling van de dertiende en veertiende eeuw eerst de graven van Leuven en het markiezaat Antwerpen aan de beurt en pas daarna Vlaanderen (met een overigens vrij uitvoerig verhaal over de Slag der Gulden Sporen). Terloops weze opgemerkt dat Dewez een geboren Namenaar was, leraar is geweest in Nijvel en veelal in Brussel werkzaam was. Jan Des Roches was wel-

12. Zie R. DE SCHRYVER, *De Belgische Historie (1781) van G.F. VERHOEVEN*, in: *Cultuurgeschiedenis in de Nederlanden van de Renaissance naar de Romantiek. Liber Amicorum J. Andriessen s.j.* - A. Keersmaekers - P. Lenders s.j., Leuven/Amersfoort, 1986, p. 151-166.

13. Jan DES ROCHES, *Epitomes Historiae Belgicae*, 2 dln., Brussel, 1782.

14. Louis D.J. DEWEZ, *Histoire générale de la Belgique*, Brussel, 7dln., 1805-1807; 2 1826-1827. Dewez schreef ook andere overzichten van de nationale geschiedenis, o.m. *Abrégé de l'histoire belge*, Brussel, 1817, 2 1819.

iswaar een geboren Hollander maar kwam als jongeman naar Antwerpen en woonde later ook in Brussel; als taalkundige maakte hij gebruik van de Brabants-Antwerpse spelling. Beiden hadden derhalve een stevige Brabantse verankering.

Het was dus tegen het gebruik van Lotharingen/Brabant als kader voor een „algemene” Belgische geschiedenis, dat De Smet vanuit zijn ex-graafschap Vlaanderen reageerde, een standpunt dat, mede dank zij de nieuwe geografische inhoud van de naam Vlaanderen, een grote toekomst tegemoet ging.

De Smet is kennelijk geen alleenstaand geval, want in diezelfde jaren twintig geeft men ook in het milieu van de Academie te Brussel de voorkeur aan het oude graafschap Vlaanderen. Heel wat academici leden handelen over de oude Belgische provinciën maar, zo noteert academielid J.B. Lesbroussart in 1822:

„de toutes les provinces qui composent la Belgique autrichienne, il n'en est certainement aucune dont l'histoire soit aussi intéressante que celle de la province connue, depuis plus de dix siècles, sous le nom de comté de Flandre”.

In de ogen van de academici bood Vlaanderen bovendien nog het voordeel, over de oudste historische monumenten te beschikken¹⁵.

Vanaf die jaren twintig verovert het oude graafschap Vlaanderen in de Belgische historiografie en inzonderheid in de nationale geschiedenis een eersterangsplaats ten nadele vooral van het hertogdom Brabant. Concurrentie van andere provinciën-vorstendommen was er niet, ook niet van het prinsbisdom Luik dat nu eenmaal niet tot de oude Nederlanden heeft behoord en derhalve geen plaats hoefde te krijgen; Luik werd niet zozeer vergeten, men kon het gewoon niet gebruiken. Bij Des Roches en Dewez komt het Prinsbisdom slechts terloops ter sprake.

De Smets pleidooi voor een voorkeursbehandeling van Vlaanderen heeft natuurlijk niets met flamingantisme te maken, hoe trots en uitvoerig de auteur ook over 1302 schrijft, wél met provinciaal bewustzijn en meer nog met Belgische vaderlandsliefde. Dat Belgisch patriotisme zindert ook door, waar De Smet in de nieuwe uitgave van 1836 wat eerder „Royaume des Pays-Bas” heette, in „Domination hollandaise” omdoopte; die periode wordt overigens zeer uitvoerig behandeld, inclusief de opgang van de Belgische in de Hollandse nationaliteit en de impopulaire maatregelen ten voordele van „l'usage exclusif de la langue hollandaise”.

15. Geciteerd door Godelieve COOSEMANS, *De „Académie royale des sciences et belles-lettres de Bruxelles” en haar bijdrage tot de geschiedschrijving. 1816-1830* (Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Departement Geschiedenis, K.U. Leuven, 1987), p. 133-134, met verwijzing naar J.B. LESBROUSSART, *Projet d'une nouvelle histoire du comté de Flandre* (Nouveaux Mémoires de l'Académie de Bruxelles, I), 1820, p. 315.

Na De Smet kent ook de Gentse leraar en hoogleraar Henri Moke (1803-1862) in zijn herhaaldelijk heruitgegeven *Histoire de la Belgique* (1839)¹⁶ bij de behandeling van de Middeleeuwen het leeuwedeel aan Vlaanderen toe, en ook bij hem wordt het oude Vlaanderen hoeksteen van het Belgische vaderland¹⁷. Van een Vlaanderen in de moderne zin is er bij Moke helemaal geen sprake. Bij de behandeling van de fraaie letteren in ons land heeft hij het, voor de Vlaamse literatuur, even over „la partie septentrionale du pays”; maar verder gaat hij nog niet. De Franse en Hollandse tijd zijn bij Moke zo summier behandeld — drie bladzijden — dat er voor enige vermelding van taaldwang of taalwetgeving geen ruimte is, als die hem al een vermelding waard waren!

Rond dezelfde tijd als Mokes werk komen ook nieuwe uitgaven van Dewez en De Smet op de markt, en verder de *Histoire de Belgique* van o.m. Jean Baptiste Coomans, J.P.J. Dumont, Théodore Juste, e.a.¹⁸. Onder die anderen is er één auteur die ons bijzonder aanbelangt: Jan Baptist David (1801-1866), die in 1840 het bekend geworden *Manuel de l'histoire de Belgique* uitgaf¹⁹. Sedert 1836 doceerde David aan de Leuvense universiteit naast Nederlandse taal- en letterkunde ook vaderlandse geschiedenis; hij bekleedde tevens in de beginnende Vlaamse Beweging een centrale plaats. Toch zou het weinig zin hebben Davids in het Frans gestelde handboek door een anachronistisch flamingantische bril te bekijken. David is bovenal een goede Belg voor wie tussen zijn Belgisch vaderland en zijn Vlaamsgezinde gevoelens en daden helemaal geen tegenstelling of spanning bestaat. Het Belgisch vaderland is een evidentie. Het is alleen dát vaderland, dat van het bewind der Romeinen af, eerst tot na het uiteenvallen van het Karolingisch Rijk, als een geheel, en nadien tot de Boergondische tijd, als een reeks vorstendommen, besproken wordt. Dat bij de behandeling van de middeleeuwse vorstendommen vooral aandacht uitgaat naar Vlaanderen en Brabant heeft natuurlijk ook en vooral met objectieve maatstaven te doen; het zwaartepunt lag nu eenmaal daar. En dat ook hij anderzijds Luik buiten beschouwing laat, heeft opnieuw louter met het Nederlandse resp. Belgische standpunt te maken: „Le pays de Liège a formé (---) un état tout-à-fait distinct du reste de la Belgique”; maar elders heet het: „l'histoire

16. Henri MOKE, *Histoire de la Belgique*, Gent, 1839; 7de uitg. s.d.

17. Net als De Smet construeert ook Moke uit de verdeeldheid een Belgische eenheid: „Qu'arrive-t-il quand on isole les provinces l'une de l'autre? D'abord il n'y a plus de Belgique (...), l'histoire sociale devient impossible”. MOKE, o.c., uitgave van 1845, *Préface*, p. II.

18. Jean-Baptiste COOMANS (1813-1896), *Histoire de la Belgique en Geschiedenis van België*, Gent, 1836; J.P.J. DUMONT (1793-1850), *Histoire de Belgique*, 2 dln., Antwerpen, 1836; Théodore JUSTE (1818-1888), *Histoire de Belgique*, Brussel, 1840, ³1868.

19. Jan Baptist DAVID, *Manuel de l'histoire de Belgique*, Leuven, 1840, ⁷1871.

de Liège est tellement importante qu'elle mérite d'être traitée en particulier" (Introduction, p. VII).

Met uitzondering van Des Roches' Latijnse handboek waren alle tot nu toe vermelde Belgische geschiedenissen in het Frans geschreven. Toch treft men van vrij vroeg ook nederlandstalige vaderlandse geschiedenissen aan. Het eerste origineel werkje in die taal is wellicht het schoolboek van Joseph Delin (1796-1835), directeur van een lagere school in Antwerpen. Maar ook zijn *Geschiedenis van Belgenland* (1834)²⁰ heeft dezelfde Belgisch-patriottische bedoelingen als die van De Smet, Moke, Dumont, Juste, David e.a. Ondanks een tweede uitgave markeert Delins zeer schoolse werk niet het begin van nederlandstalig werk over België's verleden. Die eer komt toe aan werken van twee klinkende namen uit de Vlaamse Beweging: de zopas genoemde Jan Baptist David en de letterkundige Hendrik Conscience (1812-1883). Bij David gaat het nu om diens *Vaderlandsche Historie* die vanaf 1842 begon te verschijnen²¹; bij Conscience om de *Geschiedenis van België* uit 1845²². Maar ook in deze werken is het Belgisch-patriottische standpunt sterk aanwezig en zal men vergeefs een conflict zoeken tussen Belgisch en Vlaams bewustzijn.

David schrijft in de Voorrede tot zijn *Vaderlandsche Historie*:

„Tot nu toe moest men Fransch kunnen, om eenige grondige kennis in de Historie van België te bekomen; thans zal men volstaan met zijne moedertaal een weinig beoefend te hebben, om ook met de daden van het voorgelacht en de gebeurtenissen die op den vaderlijken grond zijn voorgevallen, bekend te worden”.

De enige herkenbare invloed van de Vlaamse Beweging is het feit, dat David zijn lijvig werk in het Nederlands publiceerde. Voor de rest is het referentie- en denkkader puur Belgisch. De geschiedenis van België wordt, zoals in het *Manuel*, vanaf de „Belgische volkeren” ten tijde der Romeinse verovering tot het uiteenvallen van het Karolingisch Rijk als die van één geheel behandeld; nadien, met de „opkomst der verschillende graafschappen van België” worden, tot de Boergondische tijd, aan de respectieve vorstendommen, nog steeds zonder Luik, aparte boekdelen gewijd. In die behandeling wordt eerst en uitvoerig over Vlaanderen gesproken; ook hier dus „Flandre surtout”. Dat was sedert De Smets handboek de traditie geworden. En David zegt ook waarom hij dat zo doet:

20. Joseph DELIN, *Tijd- en geschiedkundige lessen. Geschiedenis van Belgenland, en Leçons de chronologie et d'histoire. Histoire de la Belgique*, Antwerpen, 1834.

21. Jan-Baptist DAVID, *Vaderlandsche Historie*, 10 dln., Leuven, 1842-1864; een elfde deel werd postuum uitgegeven (1866) door de Hasseltse geschiedenisleraar en archivaris A. HABETS; een nieuwe uitgave van het hele werk volgde in 1886-1908.

22. Hendrik CONSCIENCE, *Geschiedenis van België*, Antwerpen 1845, ⁴1881.

„Onder de menigvuldige graafschappen, welke van de Fransche of van de Lothrijksche kroon afhingen, is dat van Vlaanderen een der eerste erfelijk geworden, waardoor het al de andere vorstendommen van België, in maatschappelijke welvaart en beschaving, verre heeft vooruit geloopten” (Voorrede tot deel 4).

De lof voor dat Vlaanderen klinkt bij David ook op tijdens het gemeentelijk tijdvak, een tijd van „volksrechten”, toen Vlaanderen „het gezegendste land van gansch Europa” was en toen het strijd voerde tegen Frankrijk waarbij „het Vlaamsche volk zijne onafhankelijkheid en zijne welvaart door eigen krachten handhaaft”. Met „Vlaamsch volk” worden bij David natuurlijk louter en alleen de bewoners van het graafschap bedoeld. Het was Davids bedoeling tot de Brabantse Revolutie te komen; de dood heeft hem echter belet verder te geraken dan omstreeks het jaar 1580.

Het eerste deel van Davids *Vaderlandsche Historie* verscheen in 1842, het tweede pas vijf jaar later, in 1847, het tiende en laatste in 1864. Het was een werk van lange adem en niet direct bestemd voor schoolgaande jeugd of een breed publiek. Zulk een werk te schrijven, kwam aan nederlandstalige kant aan Conscience toe. Het initiatief ertoe ging uit van hoger hand: uit naam van de Koning kreeg Conscience, reeds auteur van *De Leeuw van Vlaanderen* (1838), van minister van binnenlandse Zaken Jean-Baptiste Nothomb de opdracht, een *Geschiedenis van België* te schrijven in „de Vlaamsche taal”. Conscience's *Leeuw* had niets anti-Belgisch of anti-Waals; wel was dat werk gericht tegen de historische vijand Frankrijk, een land dat onze vrijheid en eigenheid had bedreigd en eigenlijk nog of opnieuw bedreigde. Ook in de *Geschiedenis van België*, zoals in andere werken van Conscience, speelde de Belgische politieke actualiteit mee. Mét Robrecht van Béthune krijgen we rillingen bij het zien van een Fransman, maar Robrecht van Béthune wordt als het ware herboren in Leopold I, aan wie het werk is opgedragen²³. België, en niet: Nederlandstalig België, is de voortzetter van het graafschap Vlaanderen. Overall in Conscience's Belgische geschiedenis zijn de patriottische Belgische gevoelens voelbaar. Niet minder sterk nochtans is Conscience's Vlaamse trots; het is duidelijk naar welk historisch Vlaanderen wordt verwezen:

„Deze Menapiërs of de eerste bewoners van Vlaenderen waren de meestbeschafden der Belgen”.

23. Zie in verband met parallellismen inzake anti-Franse houding ook Els KETELSLEGERS, *Over zijden kolders en lazuren veren. Het beeld van de „Belgische Middeleeuwen” in het historisch-romantisch oeuvre van Hendrik Conscience (1812-1883)* (Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Departement Geschiedenis, K.U. Leuven, 1987).

„Aan Vlaenderen behoort de glorie van den eersten steen der burgerlyke vryheid in het westelyk Europa te hebben gelegd (---). Aen Vlaenderen, (---) Vlaenderen” (---)

De hoofdstukken over het gemeentelijk tijdvak, maar ook die over de veertiende eeuw, handelen nagenoeg uitsluitend over het graafschap Vlaenderen. En vanuit dat Vlaenderen gaat de geschiedenis over in het Boergondisch tijdvak, dat begint met Philips de Soute, „graaf van Vlaenderen”. De rest van België wordt een soort aanhangsel. Ook in het verhaal over de Boergondische tijd leest men meer over Vlaenderen en de Vlamingen dan over de andere vorstendommen en hun bewoners. Die bijzondere aandacht vindt men bij Conscience ook nog onder de eerste Habsburgers. Nadien, in de Spaanse en Oostenrijkse tijd, is dat niet meer zo. Als Conscience kort de Franse tijd behandelt, hoort daar ook een klacht bij over het verlies van de moedertaal — en dat is wél een flamingantisch geïnspireerde passage — maar er is ook lof voor de positieve kanten van de Franse overheersing. Willems I's Verenigde Nederlanden brachten volgens Conscience wel vijftien jaar vrede; toch zegeviert ook hier het Belgisch standpunt: de twee landsdelen waren te verschillend om samen te blijven. Met het onafhankelijke België hervindt het land zijn ware bestemming:

„Van dit heuglyk oogenblik af begint voor België een nieuwe schitterende loopbaen (---). God behoede ons dierbaer vaderland voor den heerschzuchtigen vyand, die sedert eeuwen zoo hongerig uit het Zuiden op ons loert”²⁴.

En daarmee is nog maar eens een rode draad opgenomen die het moderne België verbindt met het middeleeuwse Vlaenderen: beide moesten tegen Frankrijk vechten of waken over hun politieke zelfstandigheid. Er is bij Conscience ongetwijfeld invloed van de beginnende Vlaamse Beweging, maar die Beweging leeft in genen dele op gespannen voet met België. België en Vlaenderen zijn soms synoniem.

De interesse en ereplaats voor het graafschap Vlaenderen in de Middeleeuwen blijft algemeen; ze wordt ook in de wettelijke programma's van het secundair onderwijs opgelegd²⁵. Men vindt die belangstelling bv. bij L. Genonceaux, professor aan de Brugse Normaalschool, auteur van een *Cours d'histoire de Belgique* (1872). Men

24. De drie citaten komen uit de uitgave van 1859, dl. II, p. 12 en p. 55 vlg. en uit dl. III, p. 139-140.

25. Zie daarvoor het deel *Bijlagen* in Ludo SOLLIE, *De evolutie van en in het middelbaar onderwijs in België. Een historisch onderzoek vanuit lessenroosters en leerplannen in het algemeen en Geschiedenis en Nederlands in het bijzonder 1850-1970* (Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Departement Geschiedenis, K.U. Leuven, 1986).

vindt ze niet minder in het voor mij wellicht interessantste handboek uit de tweede helft van de negentiende eeuw, de *Histoire de Belgique* (1876) van Isabelle Gatti de Gamond, die over de geschiedenis van de Vlaamse gemeenten, de Brugse Metten of de Slag der Gulden Sporen vanuit Belgisch-patriotse fierheid en in een puur romantische stijl schrijft die niet moet onderdoen voor Prosper de Barante. Via handboeken als die van Gatti de Gamond leerden alle Belgische lezers en vooral schoolkinderen hun Belgisch verleden ontdekken in het uitvoerig behandelde middeleeuwse Vlaanderen: „La Flandre se leva toute entière pour défendre son indépendance”, terwijl de Franchimontezen — 600 of 300, de auteur weet het niet — het met een paar regels moeten stellen. Waar ze maar kan, spreekt ze over „les Flamands, toujours fiers et indomptés”, ook nog na de Middeleeuwen tot tijdens de Tachtigjarige Oorlog. Nadien „les Flamands allaient disparaître pour deux siècles de la famille des peuples européens”, maar niet voordat Jacobus Meyerus, rond het midden van de zestiende eeuw, hun geschiedenis te boek gesteld had²⁶.

Waarom ik deze gegevens zo benadruk? Om te onderstrepen, dat er enerzijds niet aan geschiedenis van Vlaanderen in de moderne zin wordt gedaan, gewoonweg omdat het modern-Vlaamse bewustzijn te zwak of nog onbestaande was, en er anderzijds door auteurs van Belgische geschiedenissen, ongeacht in welke taal ze schrijven of uit welk landsgedeelte ze komen, aan Vlaanderen-Brabant, en vooral aan Vlaanderen in de geschiedenis van het Belgische vaderland een eerste-rangsrol en -positie worden toegekend. Vanwege die belangstelling had de Vlaamse Beweging werkelijk niet te klagen over België en vooral niet over franstalig België. De aandacht was er dus buiten elke Vlaamse Beweging of beïnvloeding om. Die ophemeling is er vanzelf gekomen vanuit de geschiedenis en stelde voor de Franstalige, inclusief Waalse, Belgen kennelijk geen — nog geen — problemen. De Brugse Metten, Jacob van Artevelde, de Vlaamse strijd tegen Frankrijk waren bij uitnemendheid Belgische geschiedenis.

Uit wat voorafgaat blijkt ook dat we in geen geval hebben moeten wachten op Pirenne, om het middeleeuwse Vlaanderen een ereplaats te gunnen in de Belgische geschiedenis. Eventuele verwijten daaromtrent moeten dus niet in de eerste plaats aan hem, maar aan een lange reeks voorgangers, vooral auteurs van een „*Histoire de Belgique*”, gericht worden. Dat antwoord ik dan ook op deze vragen van

26. Louis GENONCEAUX publiceerde omstreeks 1870-1880, onder verschillende titels, verscheidene franstalige handboeken voor de Belgische geschiedenis; van zijn *Cours d'histoire de Belgique à l'usage des élèves instituteurs et des instituteurs primaires* verscheen in Brussel, 1872, de tweëntwintigste uitgave. — Isabelle GATTI DE GAMOND, *Histoire abrégée de la Belgique*, 1867; *Histoire de Belgique*, Brussel, 1876, ³1880.

Dr. Piet Avonds: „Is het dan wel terecht dat Pirenne zijn *Histoire de la Belgique* rond Vlaanderen construeerde? Komt die plaats niet veeleer aan Brabant toe, de *hoofdprovincie der Nederlanden*?”²⁷.

De originaliteit van Pirenne komt dus zeker niet daarvan dat hij het graafschap Vlaanderen een ereplaats heeft gegeven. Evenmin kan hij oorspronkelijk genoemd worden, waar hij de grenzen van het moderne België heeft geprojecteerd tot in de tijd van de Oude Belgen; ook op dat vlak zal hij in een lange traditie plaats nemen. Zelfs voor het verwijt van het niet samen behandelen van de Belgische middeleeuwse vorstendommen, is Pirenne niet de eerste; aan het adres van David of Alexandre Namèche lezen we in het rapport van de „Concours quinquennal d'histoire nationale” uit 1871:

„(---) l'auteur (= David) n'a pas plus que son émule (= Namèche) trouvé l'occasion d'écrire un chapitre spécial sur le plus grand fait de notre moyen âge, l'affranchissement des communes (---). Les faits particuliers sont rapportés: l'importance immense du fait général n'apparaît nulle part dans son véritable relief”.

En over Namèches sedert 1853 verschijnende *Cours d'histoire nationale*²⁸, die uiteindelijk — in 1894 — dertig delen zou tellen, noteren de verslaggevers dat ze net als Davids werk de middeleeuwse vorstendommen naast elkaar behandelt:

„Nous comprenons la difficulté d'une synthèse des annales belges au moyen âge; cependant c'est là qu'il faut en venir et c'est là qu'on en arrivera tôt ou tard, lorsqu'il se rencontrera un penseur, un observateur assez clairvoyant pour dégager les faits généraux des faits particuliers”²⁹.

Dat schreven de verslaggevers, maar die „penseur” en „observateur clairvoyant”, Pirenne, was in 1871 nog maar acht jaar oud. Men moest nog dertig jaar wachten op het verschijnen van het deel 1 van diens *Histoire de Belgique* (1900)³⁰. In de „Préface” van dat deel, dat België's geschiedenis tot het begin van de veertiende eeuw behandelt, schrijft Pirenne omtrent zijn methode de bekend gebleven zin:

„Je m'y suis proposé de retracer l'histoire de la Belgique au Moyen Age, en faisant ressortir surtout son caractère d'unité. J'ai voulu écrire une œuvre d'ensemble et de synthèse”.

27. Piet AVONDS, *Beschouwingen over het ontstaan en de evolutie van het samenhorigheidsbesef in de Nederlanden (14de-19de eeuw)*, in: *Cultuurgeschiedenis* (zie noot 12), p. 53.

28. Alexandre J. NAMÈCHE (1811-1893), *Cours d'histoire nationale*, 32 dln., Leuven 1853-1894, met ook een verkort uitgegeven *Cours abrégé d'histoire nationale*, 1860 en 1872.

29. *Concours quinquennal d'histoire nationale. Période de 1866-1870. Rapport du jury à M. le Ministre de l'Intérieur*, Brussel, 1871, p. 29-30.

30. Henri PIRENNE, *Histoire de Belgique*, 7 dln., 1900-1932.

Maar Pirenne geeft onmiddellijk toe dat die eenheid in de werkelijkheid niet voorhanden is geweest; er was geen politieke, geografische, rassische eenheid:

„Quoi d'étonnant dès lors, si, de Des Roches à Juste, à Moke, à Namèche, et à David, nos historiens ont renoncé à débrouiller ce chaos, et si les premiers siècles de nos annales ne leur ont paru consister qu'en une série de monographies sans autre lien les unes avec les autres que leur réunion arbitraire sous un titre commun? ”

Pirenne, die niet wilde kiezen tussen de historische realiteit van verdeeldheid, of het aanbrengen van een per slot van rekening geconstrueerde Belgische eenheid, gaf als oplossing:

„(---) il faut, dès lors chercher le secret de notre histoire en dehors d'elle (---) et considérer la Belgique (---) comme un „microcosme” de l'Europe occidentale. (---) notre culture nationale est une sorte de syncrétisme (---). C'est dans cette admirable réceptivité, dans cette rare aptitude d'assimilation que réside l'originalité de la Belgique ”.

Toch wordt het niet Pirennes bedoeling om na te gaan wat zijn land met de grote naburen gemeenschappelijk heeft:

„J'ai surtout attiré l'attention sur les traits qui nous différencient de nos voisins et dont l'ensemble forme la physionomie de la civilisation belge.
„De là plusieurs conséquences. En premier lieu, la place prépondérante prise dans ce livre par les principautés bilingues: pays de Liège, Brabant, *Flandre surtout*, qui représentent le plus complètement l'apport national dans l'ensemble de notre civilisation. De là encore la grande importance attribuée au mouvement économique et à la vie urbaine qui en est la conséquence, et qui forme la marque distinctive de notre histoire” (cursief van ons).

België, een microcosmos van West-Europa, en binnen dat België een voorkeur voor tweetalige vorstendommen, met „Flandre surtout”, — net dezelfde bewoording als J.J. De Smet achtenzeventig jaar eerder! De kern van Pirennes nieuwe visie is dus: tweetalig Vlaanderen microcosmos van België, zoals tweetalig België microcosmos is van West-Europa. Vlaanderens voorkeursbehandeling is niet nieuw, wel Pirennes bijzondere redenen daarvoor. De visie van België en Vlaanderen als microcosmos en de idee van hun mengcultuur en tweetaligheid als eigenheid haalde Pirenne, dus weer niet zo origineel, uit Lamprechts *Deutsche Geschichte*; Pirenne verwijst er overigens naar in zijn „Préface”. We mogen niet uit het oog verliezen dat Pirennes eerste deel van de *Histoire de Belgique* oorspronkelijk, in 1899, in het Duits is verschenen, in een *Geschichte der europäischen Staaten* die o.m. onder leiding stond van Karl Lamprecht. De Duitse meester schenkt in het deel over „Entwicklung und Wesen der ritterlichen Gesellschaft” aandacht aan de „französisch-deutsche Mischkultur” in het gebied tussen Seine en Rijn:

„die Hauptländer der Vermittlung aber bleiben die Niederlande und der Niederrhein, das linke Rheinufer von Köln abwärts, Flandern und Brabant (---). Mittel- und Treffpunkte der französisch-deutschen Beziehungen mussten naturgemäss Flandern und Brabant sein, die zentralen Länder des Gebietes, Flandern selbst politisch aus deutschen und französischen Bestandteilen zusammengesetzt, *ein Mikrokosmos* gleichsam des gesamten Landes zwischen Rhein und Seine”³¹. (Cursief van ons).

Via Lamprecht heeft Pirenne, met zijn groot gezag, door middel van een nieuwe benadering het overwicht van het oude Vlaanderen binnen vooral de middeleeuwse Belgische geschiedenis bestendigd. Onnodig te zeggen dat hierbij niet het minste Vlaamsgezinde motief aanwezig was.

Men vindt dat overwicht verder nog in Godefroid Kurths *Manuel d'histoire de Belgique*, dat voor het eerst verscheen in 1903 en als handboek voor het middelbaar onderwijs herhaaldelijk werd heruitgegeven. Het handboek heeft in 1929 zonder moeite aansluiting gevonden bij het officiële programma voor het middelbaar onderwijs, dat het oude Vlaanderen nog steeds zo royaal aan zijn trekken liet komen. Men vindt Pirennes directe invloed vooral in een ander professoraal handboek voor middelbaar onderwijs, geschreven door de Luikse uit Leuven afkomstige hoogleraar Herman van der Linden, wiens *Manuel* ook in een Nederlandse versie werd verspreid. Die invloed van Pirenne treft men ook nog aan in het handboek van nogmaals een hoogleraar, ditmaal de Leuvense professor Leo van der Essen, die bewust bij Pirennes opvatting aansluit waar hij België's oorspronkelijkheid in zijn etnische en taalkundige dualiteit legt; ook bij Van der Essen krijgt van alle middeleeuwse vorstendommen Vlaanderen de hoofdaandacht³². Met al dezen zijn we, zoals voor Pirenne, in de jaren dertig, eindpunt van dit betoog, aanbeland.

Conclusies en Epiloog

De overwegende belangstelling voor het graafschap Vlaanderen met, na verloop van tijd, alle identificatie-eigingen tussen het oude en moderne Vlaanderen, dateert vooral vanaf de *Histoire de Belgique* van J.J. De Smet; voor die belangstelling en vooral voor die ophef van dat Vlaanderen had men de Vlaamse Beweging niet nodig. Overigens was er globaal genomen, in de negentiende eeuw,

31. Karl LAMPRECHT, *Deutsche Geschichte* deel 3, Berlijn, ⁴1913, p. 194-196.

32. Godefroid KURTH, *Manuel d'histoire de Belgique*, ²1905, ⁸1935; Herman VANDER LINDEN, *Manuel d'histoire de Belgique avec une préface de Henri Pirenne*, 1911, ³1926; Nederlandse versie: *Handboek van Belgische Geschiedenis, met een voorbericht van Henri Pirenne*, Brussel, 1909; Leon VAN DER ESSEN, *Esquisse d'une Histoire de Belgique* (Engels origineel *A Short History of Belgium*, Chicago, 1916), Leuven, 1926, ²1934.

geen tegenstelling tussen Vlaanderen en België. Lapidair geformuleerd wordt het: Vlaanderen was België en België was Vlaanderen. De belangstelling voor de gebieden van het huidige Vlaanderen (min Limburg) is in de Belgische geschiedenissen van heel vroeg af eveneens zeer groot geweest; daarvoor had men evenmin de Vlaamse Beweging nodig.

Een aparte en gezamenlijke behandeling van het oudere verleden van de „Vlaamse gewesten” kwam er eerst aan de vooravond van Wereldoorlog I en kreeg pas in de jaren dertig haar eerste duidelijke realisatie met de *Geschiedenis van Vlaanderen* o.l.v. Van Roosbroeck. Dat was een direct gevolg van het gegroeide moderne Vlaamse bewustzijn. Dat was toen een even normale zaak als de eerste Belgische geschiedenissen rond 1800 respectievelijk rond en na 1830.

Bij wijze van epiloog kan er op worden gewezen dat de nieuwe ontwikkelingen van de jaren dertig af en vooral van na Wereldoorlog II een nieuwe Pirenne wel onmogelijk maken. Ook hier zien we het samengaan van nationaal of subnationaal bewustzijn en historiografische concepties. Aan de Vlaamse kant kregen we enerzijds uitgaven als *Flandria Nostra, Vlaanderen door de eeuwen heen* (derde uitgave) of *Twintig Eeuwen Vlaanderen*, naast uiteraard talloze studies over de Vlaamse Beweging, en anderzijds de heel-Nederlandse conceptie in de oude en de nieuwe *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* of in de *Winkler Prins Geschiedenis der Nederlanden*³³. Aan „Belgische” kant zie ik, — de schoolboeken ter zijde gelaten — in die periode, in het Nederlands alleen de Nederlandse vertaling van Pirenne o.l.v. professor Van Loey³⁴. Een nieuwe Belgische geschiedenis van dat type zou nu wel onverkoopbaar zijn en voor het middelbaar onderwijs worden thans geen nieuwe Geschiedenissen van België meer gemaakt. De situatie is wel anders voor politieke geschiedenissen van België vanaf 1830³⁵. Op dezelfde wijze zou een geschiedenis van het oude Vlaanderen nog minder kans maken. De laatste uitgave van Kervyn de Lettenhove dateert van bijna honderd jaar geleden. Kort nadien verscheen de eerste uitgave van *Vlaande-*

33. *Flandria Nostra. Ons land en ons volk, zijn standen en beroepen door de tijden heen*, o.r.v. J.L. BROECKX e.a., 5 dln., 1957-1960; - *Vlaanderen door de eeuwen heen*, o.r.v. M. LAMBERTY en R.F. LISSENS, 2 dln., 3 1951-1952; - *Twintig Eeuwen Vlaanderen*, 15 dln., Has-selt, 1972-1980; - *Geschiedenis van Vlaanderen van de oorsprong tot heden*, o.r.v. Renée DOE-HAERD e.a., 1983; - *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, o.r.v. J.A. VAN HOUTTE e.a., 12 dln., 1949-1958; - (nieuwe) *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, 20 dln., 1977-1982; - *Winkler Prins Geschiedenis der Nederlanden*, o.r.v. J.A. BORNEWASSER e.a., 3 dln., 1977.

34. H. PIRENNE, *Geschiedenis van België*, 4 dln., 1954-1956, Nederlandse vertaling o.l.v. A. VAN LOEY.

35. THEO LUYKX, *Politieke Geschiedenis van België van 1789 tot heden*, Amsterdam/Brus-sel, 1964, 3 1985; - Els WITTE en Jan CRAEYBECKX, *Politieke Geschiedenis van België sinds 1830. Spanningen in een burgerlijke democratie* (ook in Franse vertaling: *La Belgique politique de 1830 à nos jours*), Antwerpen, 1981, 4 1985.

ren door de eeuwen heen. Een nieuw bewustzijn verdrong het oude. Zo dateren ook de „Histoires de la Wallonie” van niet eerder dan de jaren zeventig van onze eeuw³⁶. Dat is gewoonweg de weerslag van de sterke recente opgang van het Waalse bewustzijn. Wellicht kunnen we hier een moderne beedspraak uit het Vlaams politiek jargon invoeren en gewagen van een „historiografie met twee snelheden”.

Zo zien we altijd opnieuw, hoezeer de historiografie ook een spiegel kan zijn van gevoelens en ideeën. Ze lijkt in het bijzonder een goede barometer te zijn voor een al dan niet voorhanden nationaal gevoel.

36. *Histoire de la Wallonie*, o.r.v. L. GENICOT, 1973; - *La Wallonie. Le Pays et les hommes*, o.r.v. H. HASQUIN, R. LEJEUNE en J. STIENNON, 6 dln., 1975-1981.